

KOMPLEXNÉ POROVNANIE HORMONÁLNEJ A CHIRURGICKEJ TRANZÍCIE

A. Feminizujúca tranzícia (MtF)

Intervencia / oblasť	Potenciálny prínos	Riziko / limit	Fertilita a sexualita	Reverzibilita
Estrogén ± supresia testosterónu	Feminizácia, zmiernenie rodovej dysfórie	VTE, metabolické zmeny; riziko závisí od veku, komorbidít, fajčenia, preparátu a cesty podania	Pokles libida, erekcií a spermiogenézy	● Variabilná
Rast prsníkov	Feminizácia hrudníka	Výsledná veľkosť je individuálna; citlivosť/bolestivosť počas rastu	Môže zvýšiť spokojnosť s telom a sexualitou	● Prevažne ireverzibilný (vytvorené tkanivo nezanikne úplne)
Redistribúcia telesného tuku	Viac gynoidná distribúcia tuku	Zmeny telesnej kompozície a metabolických parametrov	—	● Prevažne reverzibilná
Pokles svalovej hmoty a sily	Feminizácia telesnej stavby	Pokles svalovej sily a výkonnosti	—	● Prevažne reverzibilný
Telesné ochlpenie	Spomalenie rastu a zjemnenie	Existujúce terminálne ochlpenie často nezmizne; môže byť potrebný laser/elektrolýza	—	● Čiastočne reverzibilné
Libido	U niektorých zníženie neželaného sexuálneho napätia	Pokles sexuálnej túžby môže byť nežiaduci	Individuálne zmeny sexuálnej túžby	● Variabilné
Erektlná funkcia	Menej spontánnych erekcií môže zmierniť genitálnu dysfóriu	Erektlná dysfunkcia, pokles penilnej rigidity	Môže ovplyvniť penetráciu a orgazmické fungovanie	● Variabilná
Spermiogenéza	—	Oligospermia až azoospermia	Riziko zníženia fertility; obnovenie po vysadení nemožno garantovať	● Variabilná/neistá
Zachovanie fertility	Umožňuje budúce použitie vlastných gamét	Náklady a potreba plánovania pred liečbou	Kryokonzervácia spermií pred liečbou je najjednoduchšia stratégia	—
Kardiovaskulárny systém	—	Potenciálne zmeny KV rizika; význam komorbidít a životného štýlu	—	Závisí od následku

Venózy tromboembolizmus (VTE)	—	Estrogénová liečba môže zvýšiť riziko VTE; význam má typ a cesta podania estrogénu	—	Riziko modifikovateľné
Metabolizmus	—	Možné zmeny lipidov, triglyceridov, telesnej hmotnosti a inzulínovej senzitivity	—	● Často ovplyvniteľné
Prolaktín	—	U niektorých režimov môže stúpať; klinický význam závisí od rozsahu a symptómov	—	● / ●
Kostná hmota	Adekvátne estrogénové substitúcie pomáhajú udržiavať kostnú hmotu	Riziko poklesu denzity kostí najmä pri nedostatočnej hormonálnej expozícii, zvlášť po gonadektómii	—	● Dlhodobý následok môže byť len čiastočne reverzibilný
Orchiektómia	Odstránenie hlavného zdroja testosterónu; odpadá potreba výraznej supresie gonád	Chirurgické riziká; závislosť od adekvátnej následnej hormonálnej liečby	Definitívna strata spermatogenézy	● Ireverzibilná
Vaginoplastika	Vytvorenie vulvy a neovagíny; možný výrazný pokles genitálnej dysfórie	Krvácanie, infekcia, nekróza, stenóza, prolaps, fistula, poruchy močenia, zmeny citlivosti; podľa techniky potreba dlhodobej dilatácie	Zmeny citlivosti; orgazmus môže zostať možný, výsledok však nemožno garantovať	● Ireverzibilná
Augmentácia prsníkov	Výraznejšia feminizácia hrudníka	Kapsulárna kontraktúra, infekcia, ruptúra/dislokácia implantátu, reoperácie	—	● Možná chirurgická revízia/odstránenie, nie návrat do pôvodného stavu

B. Maskulinizujúca tranzícia (FtM)

Intervencia / oblasť	Potenciálny prínos	Riziko / limit	Fertilita a sexualita	Reverzibilita
Testosterón	Maskulinizácia, možné zmiernenie rodovej dysfórie	Erytrocytóza, akné, alopecia, metabolické a KV zmeny	Zmeny libida, ovulácie a reprodukčných funkcií	● Variabilná
Prehĺbenie hlasu	Maskulinizácia hlasu	Výsledný charakter hlasu nemožno presne predvídať	—	● Prevažne ireverzibilné
Fúzy a terminálne ochlpenie	Maskulinizácia vzhľadu	Môže byť rozsiahlejšie, než pacient očakáva	—	● Prevažne ireverzibilné
Redistribúcia tuku	Maskulínnejšie telesné proporcie	Metabolické zmeny	—	● Prevažne reverzibilná
Nárast svalovej hmoty	Maskulinizácia, zvýšenie svalovej sily	Zmena telesnej kompozície	—	● Prevažne reverzibilný
Klitoromegália	Maskulinizácia genitálu	Trvalá anatomická zmena	Môže meniť sexuálnu stimuláciu a citlivosť	● Prevažne ireverzibilná
Libido	U časti osôb zvýšenie sexuálnej túžby	Zmena môže byť subjektívne nežiaduca	Výrazné individuálne rozdiely	● Variabilné
Amenorea	Odstránenie menštruácie môže zmierniť dysfóriu	Amenorea neznamená infertilitu	Gravidita môže byť stále možná	● Často reverzibilná
Ovulácia	Testosterón ju môže potlačiť	Supresia nie je spoľahlivá	Testosterón nie je antikoncepcia	● Variabilne reverzibilná
Ovariálna fertilita	—	Reprodukčná funkcia môže byť počas liečby potlačená	Po vysadení je možné obnovenie ovulácie a gravidita, nemožno to však individuálne garantovať	● Variabilná
Zachovanie fertility	Umožňuje neskoršie použitie vlastných oocytov	Vyžaduje ovariálnu stimuláciu a invazívny odber	Kryokonzervácia oocytov alebo embryí	—
Urogenitálna/vaginálna atrofia	—	Suchosť, pálenie, podráždenie, dyspareunia, močové ťažkosti	Môže zhoršiť sexuálny komfort	● / ● Čiastočne ovplyvniteľná
Erytrocytóza	—	Zvýšenie Hb/Hct; pri výraznej elevácii potreba úpravy liečby a hľadania spolufaktorov	—	● Spravidla ovplyvniteľná

Androgénna alopecia	—	Ústup vlasovej línie až plešatosť podľa genetickej predispozície	—	● / ● Pokročilá strata môže byť trvalá
Akné	—	Môže byť výrazné, najmä na začiatku liečby	—	● Väčšinou ovplyvniteľné
Metabolické/KV zmeny	—	Zmeny lipidového profilu, TK, telesnej kompozície a ďalších KV rizikových faktorov	—	● Variabilné
Kostná hmota	Adekvátne hormonálne expozície pomáhajú udržiavať skelet	Riziko zníženia denzity kostí pri nedostatočnej hormonálnej liečbe, najmä po ovariectómii	—	● Dlhodobá strata môže byť iba čiastočne reverzibilná
Mastektómia	Maskulinizácia hrudníka; často výrazný pokles dysfórie hrudníka	Hematóm, infekcia, jazvy, asymetria, nekróza, strata alebo zmena citlivosti bradaviek, revízie	Môže meniť erotogénnu citlivosť hrudníka	● Ireverzibilná
Hysterektómia	Odstránenie menštruácie a možnosti gravidity	Chirurgické komplikácie	Definitívna strata možnosti vynosiť graviditu vo vlastnej maternici	● Ireverzibilná
Bilaterálna ovariectómia	Odstránenie ovariálnej aktivity	Hypogonadizmus bez adekvátnej hormonálnej liečby; kostné dôsledky	Definitívna strata produkcie vlastných oocytov	● Ireverzibilná
Metoidioplastika	Falus vytvorený z hormonálne zväčšeného klitorisu; potenciál zachovania erotogénnej citlivosti	Uretrálne fistuly/striktúry, infekcie, reoperácie; limitovaná veľkosť	Sexuálna funkcia závisí od konkrétnej techniky	● Zásadne ireverzibilná
Faloplastika	Vytvorenie falusu; podľa rekonštrukcie možnosť močenia postojáčky; možnosť neskoršej protézy	Viacstupňové operácie, fistuly, striktúry, komplikácie laloka a odberového miesta, protézy a reoperácie	Citlivosť a sexuálna funkcia sú variabilné	● Zásadne ireverzibilná

C. Oblasti spoločné pre obe skupiny

Oblasť	Potenciálny prínos	Riziko / limit	Reverzibilita
Rodová dysfória	U vhodne indikovaných pacientov môže výrazne klesnúť	Nemusí úplne vymiznúť, náročná diagnostika súvisiacich diagnóz kvôli plne nevyjadreným symptómom v mladom veku (nedokončený vývin osobnosti)	—
Psychiatrické komorbidity	Tranzícia a psychiatrická liečba sa nemusia navzájom vylučovať	Depresia, úzkosť, závislosť, psychóza, poruchy osobnosti atď. vyžadujú vlastnú diagnostiku a liečbu	—
Depresívne symptómy a psychický distress	Štúdie u dospelých často nachádzajú zlepšenie	Nie všetky dáta majú vysokú metodologickú kvalitu; nemožno očakávať odstránenie nezávislej psychopatológie	—
Pretrvávajúce presvedčenie typických pre pôvodné (biologické) pohlavie, napr. presvedčenie FtM o tom, že penis „nie je až taký dôležitý“	Prínos je diskutabilný, citlivejšie, vnímavejšie, tolerujúcejšie osoby FtM, mužov lepšie prirodzene chápujúce osoby MtF	Narážanie na neprijatie, odmietnutie od pohlavia, ktoré je sexuálne atraktívne, neschopnosť zapadnúť do skupiny želaného pohlavia	● / ● Čiastočné potlačenie presvedčenia učením, nakoľko ide o typické biologické odlišnosti mozgov dvoch pohlaví, ktoré nie je možné ovplyvniť tranzíciou
Spokojnosť s telom	Väčší súlad telesných charakteristík s rodovou identitou	Výsledok nemusí zodpovedať očakávaniam, nie všetky želané telesné zmeny možno dosiahnuť	Niektoré telesné zmeny trvalé
Sexuálna spokojnosť	Môže sa zvýšiť znížením telesnej/genitálnej dysfórie	Libido, citlivosť, lubrikácia, erekcia a orgazmus sa môžu zmeniť	● až ● podľa intervencie
Sociálne fungovanie	Pre niektorých pacientov jednoduchšie fungovanie v želanej rodovej role	Sociálne konflikty, diskriminácia, problémy vo vzťahoch alebo zamestnaní	—
Fertilita	Pred liečbou možno uchovať gaméty	Hormonálna liečba môže fertilitu potlačiť; gonadektómia definitívne eliminuje ďalšiu produkciu vlastných gamét	● Hormóny / ● Gonadektómia

Zdravie kostí	Pri adekvátnej hormonálnej liečbe možno udržiavať fyziologickú denzitu kostí	Dlhodobý deficit pohlavných hormónov, najmä po gonadektómii, zvyšuje riziko straty kostnej hmoty	●
Kardiovaskulárne zdravie	—	Rizikový profil sa môže meniť podľa hormónu, dávky, veku, fajčenia a komorbidít	●
Chirurgické komplikácie	Operácia môže výrazne znížiť dysfóriu viazanú na konkrétnu anatomickú oblasť	Krvácanie, infekcia, jazvy, porucha hojenia/citlivosti, funkčné komplikácie a reoperácie	Niektoré následky trvalé
Dlhodobá zdravotná starostlivosť	Pravidelné sledovanie môže umožniť včasnú identifikáciu komplikácií	Potreba dlhodobých kontrol, laboratórneho monitoringu a u časti pacientov celoživotnej hormonálnej liečby	—
Neskoršie oľutovanie tranzície	Publikované chirurgické kohorty spravidla vykazujú vysokú spokojnosť	Ľútosť je možná a jej dlhodobú prevalenciu je vzhľadom na limity dostupných dát ťažké presne stanoviť	● / ● Niektoré hormonálne zmeny a väčšina chirurgických anatomických zmien sú trvalé
Detranzícia	Môže byť ďalším spôsobom riešenia zmenených potrieb alebo identity	Neznamená automaticky návrat tela do stavu pred liečbou	● / ● Podľa predchádzajúcich intervencií

Kľúčové body

- Cieľom kvalitného psychiatrického vyšetrenia nemá byť** automatické potvrdenie ani automatické spochybnenie želania pacienta, **ale** diferenciálna diagnostika, posúdenie rozhodovacej kapacity, rizík, očakávaní a individuálneho pomeru prínosu a rizika.
- Hormonálna liečba nie je jednoducho „reverzibilná“.** Niektoré jej účinky ustupujú, iné môžu byť trvalé.
- Amenorea nie je synonymom infertility.** Osoba užívajúca testosterón môže ovulovať a otehotnieť. Testosterón preto nemožno používať ako antikoncepciu.
- Hormonálne potlačenie fertility treba odlíšiť od chirurgickej sterility.** Po vysadení hormónov sa spermatogenéza alebo ovulácia môžu obnoviť, ale individuálne to nemožno garantovať. Po bilaterálnej orchiektómii alebo ovariektómii je ďalšia tvorba vlastných gamét definitívne nemožná.
- Hysterektómia a ovariektómia majú rozdielne reprodukčné následky.** Hysterektómia znemožní otehotnieť, ale pri zachovaných ováriách nemusí odstrániť produkciu vlastných oocytov. Ovariektómia odstraňuje zdroj oocytov.
- Gonadektómia má význam aj pre kostný metabolizmus.** Po odstránení gonád je dôležité zabezpečiť adekvátnu hormonálnu expozíciu; dlhodobý hypogonadizmus môže viesť k poklesu kostnej minerálnej denzity.
- Detranzícia neznamená úplnú biologickú reverziu tranzície.** Sociálnu tranzíciu možno zmeniť, hormonálnu liečbu možno vysadiť, ale mastektómiu, gonadektómiu, hysterektómiu či genitálnu rekonštrukciu nemožno jednoducho „vrátiť späť“. Rovnako môžu pretrvávať niektoré hormonálne navodené zmeny.